

KARA GÜNEŞ'İN IŞIĞINDA *VITA MELANCHOLIA*'DAN *VITA ACTIVA*'YA: ANTİGONE ve ARENDT

Bergen COŞKUN ÖZÜAYDIN*

ÖZET

İlkçağlardan beri bir düşünme ve araştırma konusu olan, çoğu zaman yaşamın karşısında bir güçsüzlük ve zayıflık, insan dünyasındaki karanlık bir yan olarak nitelendirilen melankoli, çok farklı görünümlere sahiptir ve bu nedenle kimi zaman bizi anlamı ve özellikleri hakkında yeniden düşünmeye zorlar. Melankolik olarak nitelendirebileceğimiz bazı kişiler vardır ki, yaşamları boyunca çeşitli güçlüklerin üstesinden gelmeyi başarırlar ve bir yaşam mücadelesi örneği gösterirler. Onlar sadece duygusal olarak hassas kişiler değildir. Sahip oldukları güçlü özelliklerle ve başkaldırma güçleriyle, melankolik yapılarına rağmen, yaşam karşısında sağlam bir duruşun örneğidirler. Antigone ve Hannah Arendt bu kişilerden sadece ikisidir.

Bu metinde, çeşitli filozofların melankoliyle ilgili belirlemeleri ışığında, Arendt ve Antigone örneğinde, melankolinin anlamı üzerinde derinleşilecek, melankolinin gücüne işaret edilecek ve melankolinin *vita activa*'ya dönüşme potansiyeli açığa çıkarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Melankoli, Vita Activa, Vita Melancholia, Kara Güneş

IN THE LIGHT OF THE BLACK SUN *VITA MELANCHOLIA* TO *VITA ACTIVA*: ANTİGONE and ARENDT

ABSTRACT

The melancholy which is the subject of thinking and research from antiquity, often described as a powerlessness and weakness in the face of life and as a dark side in the human world has very different appearances and for this reason sometimes forces us to rethink about its meaning and characteristics. There are some people we can characterize as melancholic, who have shown success in overcoming various difficulties throughout their lives and demonstrating a model of life struggle. They are not just emotionally sensitive people, with their powerful features and their power to rebel, despite their melancholic nature, they are examples of a solid stand against life. Antigone and Hannah Arendt are only two of these people.

In this paper, in the light of the various philosophers' determination of melancholy, in Arendt and Antigone example, the meaning of melancholy will be deepened, the power of melancholy will be pointed out and the possibility of turning melancholy into *vita activa* will be revealed.

Keywords: Melancholy, Vita Activa, Vita Melancholia, Black Sun

---

* Yrd. Doç. Dr., Maltepe Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü.

O, her ne kadar kendisini bir siyaset felsefecisi olarak değil de siyaset teorisyeni olarak tanımlasa da siyaset felsefesi denilince akla gelen ilk isimlerden biri olan Hannah Arendt, 19 Temmuz 1947’de arkadaşı Kurt Blumenfeld’e yazdığı bir mektupta kullandığı, “*bir çeşit melankoli yaşıyorum ve bununla savaşmanın tek yolu anlamak ve bu konular üzerine düşünmek*” (aktaran: Young-Bruehl, 2012: 58), cümlesiyle, içinde bulunduğu ruh durumunu, hayata bakışını ya da bir anlamda kendi kişiliğinin yapısını açığa çıkarmış olur.

Peki, nasıl bir kişilik yapısıdır bu? Öyle bir kişilik yapısıdır ki insanın normaller arasında anormal, düzene uyanlar arasında aykırı, hatta zaman zaman bir ayırık otu ve baş kaldıran olarak görünmesine neden olur. Örneğin Ortaçağ’da –aslında hala– melankoliye ve melankoliklere karşı katı ve şiddetli tutumun nedeni, melankolik düzeyde bile olsa toplumsal-bireysel muhalefeti ortadan kaldırma isteği olarak değerlendirilebilir (Teber, 1997: 121). Peki, melankolikler neden böyledir? Neden öyle hisseder, öyle davranır ve öyle yaşarlar? Ellerinden başka türlü gelmediği için mi? Melankoli onların doğuştan getirdikleri bir yapı özelliği midir yoksa melankoli denilen bu “bela”yı sonradan mı edinmişlerdir? David Le Breton, *Acının Antropolojisi*’nde insanların aynı yaralara ve rahatsızlıklara karşı tepkilerinin sosyal ve kültürel durumlarına ve özel koşullara göre farklılık gösterdiğini, duyarlık eşiklerinin aynı olmadığını belirtir (Le Breton, 2000: 9). Bu konuyla ilgili, çeşitli filozofların görüşlerine baktığımızda da Le Breton’un bu düşüncesini destekler nitelikteki ifadelerle karşılaşırız.

Adı melankoli kavramıyla birlikte anılan Sören Kierkegaard melankoli nedir sorusuna “ruhun histerisidir” cevabını vererek, melankolide açıklanamaz bir şeylerin varlığından söz eder. Ona göre, acı veya üzüntü çeken kimse bu acının ve üzüntünün nedenini bilir, oysa melankoliğe onu bu hale düşürenin ne olduğu sorulursa, “ne olduğunu bilmiyorum ve açıklayamıyorum” cevabı alınacaktır. Kierkegaard’a göre melankolinin sınırsızlığı da burada yatmaktadır ve acı çeken insanın acısı, nedenini bulmakla ortadan kalkmayacaktır (Kierkegaard, 2013: 34). *Ölümçül Hastalık Umutsuzluk*’ta da o, bu acıyı çekmek zorunda olmanın, umutsuz olmanın, bir avantaj olduğunu ve insanı hayvanın üstüne yerleştirdiğini söylerken, umutsuzluğu insanın sonsuzluğuna denk düşen, zihnin bir kategorisi olarak belirler (Kierkegaard, 1997: 27-29). Kural olarak en yetenekli mizaçların bu hastalığın pençesine düştüğünü ve melankolik olmanın kötü bir işaret olmadığını düşünür. Hatta öyle ki ruhları melankoliyi taşımayan kişiler, ruhunda metamorfoz önsezisine sahip olmayan kişilerdir (Kierkegaard, 2013: 35).

Schopenhauer’a göreyse, sıcakkanlı birinin yalnızca ilginç bir çatışma ve ağırkanlı birinin de önemsiz bir olay bulunduğu yerde, melankolik

biri, bir trajedi sahnesi görür (Schopenhauer, 2005: 5). Melankoli, Schopenhauer’da sonradan edinilen, gelip geçici bir özellik değil, bir kişi özelliği, insanın doğuştan gelen bir yapı özelliği olarak belirmektedir. Bakışımızı Antikçağ’a, Aristoteles’e yönelttiğimizde ise onun melankoliyi ve kimi insanların melankolik yapısını şarap analojisi ile anlattığını görürüz. Aristoteles’e göre, kimi insanların ancak birkaç kadeh şarap içtikten sonra sahip olabilecekleri bu ruh durumuna, kimi insanlar doğuştan sahiptir:

Çok miktarda içilen şarabın, insanı melankoliklere isnat ettiğimiz duruma getirdiği açıktır... Demek ki şarap, olağan dışı bir durumun, uzun süre değil, sadece kısa bir süre için doğmasına neden olur, ama yaratılış süreklidir, insan yaşadığı sürece devam eder (Aristoteles, 2016: 89).

Böylece Aristoteles, kimi insanlar için ancak şarabın ve ancak geçici bir süre için sağladığı melankolik halin, kimi insanlarda yaratılıştan bulunduğunu ve yaratılış sürekli olduğu için bu halin de sürekli olacağını belirtmiş olur. Schopenhauer da bu durumu, yani melankolinin yapısal oluşunu şöyle açıklamaktadır:

...tam bir sağlıklılık durumunda bile, melankolik bir mizaç ve başat bir kederli ruh hali var olabilir. Bunun en gizli nedeni hiç kuşkusuz, organizmanın başlangıçsal ve bu yüzden değiştirilemez niteliğinde, çoğu durumda tedirgin olma duyarlılığı ile yeniden üretme gücü arasındaki az ya da çok ilişkide yatar (Schopenhauer, 2005: 17).

Böyle bir tedirgin olma duyarlılığına ve bu duyarlılıktan kaynaklanacak yeniden yaratma gücüne dair bazı belirlemeleri, Dörthe Binkert’in *Melankoli Kadınıdır*’ında da bulabiliriz. Ona göre melankolinin yaşamla ve dünyayla başa çıkmak için kullanılacak bireysel bir olanak sunduğu söylenebilir ve hatta bu, bazı durumlarda bir yaşamda kalma stratejisi olabilir (Binkert, 1995: 16). Melankolinin içinde taşıdığı bu güce örnek olarak ele aldığımız Hannah Arendt’te de melankoli, dünyayla başa çıkmak için bir olanak sunmuş ve Arendt için bir nevi yaşamda kalma stratejisi haline gelmiş gibi görünmektedir. Karl Jaspers onun bu özelliğine dair gözlemini şu sözleriyle ifade eder:

Evet, içinde taşıdığın korku, kendin için değil insanlık adına duyduğun korku, sana güçlü bir algı berraklığı sağlıyor. Sen bu

gerçekleri (kamplarla ilgili gerçekleri) görmek istemeyen, onları bir kenara iten, idrak edemeyen, gerçek hayatta bunların var olduğuna inanmayan insanların yarattığı tehlikeyi görüyorsun. Mantıksal sonuçlarını düşünüyorsun. Ve ortaya çıkardıkların insanın kanını donduracak cinsten. Evet, insanları uyarmalısın, bu bilgiyle bunun asla bir daha olmamasını sağlayabiliriz (aktaran: Young-Bruehl, 2012: 27).

Arendt'in duyduğu melankoli, sonunda bir dünya sevgisine, "amor mundi"ye dönüşecek ve bu kez de 1958 yılında hocası Karl Jaspers'e yazdığı mektupta şu sözleri kullanacaktır: "Çok geç kaldım, ancak son yıllarda gerçek anlamda dünyayı sevmeye başladım. Siyaset kuramları üzerine kitabıma *Amor Mundi, (Dünya Aşkı)* adını vererek minnettarlığımı göstermek istiyorum" (Young-Bruehl, 2012: 32). Arendt, bu sözleriyle de ifade ettiği gibi, dünya sevgisi sayesinde, dünyayla bağ kurmayı başarmıştır ama dünyayı sevebilmek o kadar da kolay olmamıştır. Bu dünyada, 1906 ve 1975 yılları arasında yaşayan Arendt, yaşadığı 69 yıl boyunca, bu dünyada yaşayan herkes gibi içinde yaşadığı dünyanın olaylarına tanıklık etmiş ve içinde yaşadığı bu dünyayı başka insanlarla paylaşmıştır; dünyayı, bazen iyileştiren, bazen de onu yaşanılması dayanılmaz bir yer haline getiren insanlarla... Arendt'in yaşadığı yıllarda dünyanın içinde bulunduğu şartları düşünecek olduğumuzda karşımıza *soykırım, atom bombası, radikal kötülüğün dört bir yanda kol gezmesi ve insanların gereksizleştirilmesi* çıkmaktadır. Bunların her biri, tek başına dünyanın ve insanların üzerinde kara bir güneşin yükselmesine yetecek nedenlerdir. Arendt de bu kara güneşten etkilenecek ve onun düşünce dünyasında bu etkinin izleri uzun zaman görülecektir.

Schopenhauer, zihnin donukluğunun istisnasız bir biçimde duyarlılığın donukluğuyla ve aşırı duyarlılık eksikliğiyle birlik içinde olduğunu ve bu niteliğin de insanı her türde ve büyüklükteki acı ve keder karşısında daha az duyarlı kılacağını belirtmiştir (Schopenhauer, 2005: 17). Bunun tam tersi söz konusu olduğunda da insan, acı ve keder karşısında tıpkı Antigone ve Arendt gibi daha duyarlı olacaktır. Böyle bir durumda da *vita melancholia*'ya sahip olmak, kaçınılmazdır. Ancak bu yaşam, sonunda, bir eylem yaşamına *vita activa*'ya dönüşme potansiyeline de sahiptir. *Vita Activa*'yı, emek, iş ve eylem olarak üç kategoride ele alan Arendt, bu üç kategori içinde, insanın kendinde ve dünyada dönüşüm gerçekleştirilmesi için en önemli ve en son kategori olarak, eylemi ve eylem yaşamını belirler. Arendt için eylem, insanın mucizede bulunma yetisidir (Arendt, 2011: 356). Bu mucize insanın doğması ve eylem aracılığıyla yeni bir şeylere başlaması,

yeni bir şeyleri başlatmasıdır. Arendt için eylem, doğum ile ölüm arasındaki yaşam süresinin yasası olan ölümlülük yasasına müdahale etme gücüne sahiptir. Eylem, insanların gündelik yaşamın otomatik seyrini kesintiye uğratma, ona müdahalede bulunma ve yeni bir şey başlama yetisinin, ölümden kaçamamasalar bile, yeni bir şeye başlamak için doğduklarının sürekli bir hatırlatıcısıdır (Arendt, 2011: 355). İşte böyle bir hatırlatıcı olarak eylem ve eyleme neden olan doğum, melankolinin de sonunu getirecektir.

Ne var ki, doğa açısından bakıldığında, doğum ile ölüm arasında çizgisel bir hareket olan insan ömrü nasıl ki dairesel hareketin doğal kuralından keskin bir sapma gibi görünüyorsa, aynı şekilde, dünyanın gidişatını belirler gibi görünen otomatik süreçlerin açısından bakıldığında da eylem bir mucize gibi boy verir. Doğa biliminin diliyle ifade olunduğunda “düzenli olarak meydana gelen hesaplanamaz sonsuzluk”tur o (Arendt, 2011: 355).

İnsan ömrü, Arendt’in bu sözlerinde belirttiği gibi doğum ile ölüm arasında çizgisel bir hareket olarak düşünüldüğünde, bir ucunda doğum, diğerinde ise ölüm durmaktadır. Arendt, kendi çizgisel hareketinde, melankoliye karşı dururken, doğumdan ve doğumla birlikte ortaya çıkacak olan eylemden yana olmuştur. Çizginin ölüm tarafına bakıldığında ise Heidegger’le karşılaşılacaktır. Nasıl ki Heidegger için insan, ölüme yönelik bir varlıksa ve ölüm, en zati, irtibatsız ve atlatılamaz imkân olarak açığa çıkıyorsa (Heidegger, 2011: 266-267), Arendt için de doğum böylesine kesin ve vazgeçilmez bir imkândır. Üstelik Heidegger, “gün gelecek herkes ölecek, ama şimdilik değil” diyen bir hergünlüğe vurgu yaparken (Heidegger, 2011: 271), Arendt tam tersine, doğumun ve eylemin mucizeselliğine dikkatimizi çekerek, melankoliden kurtulmayı başarır ve Young-Bruehl’in yorumuyla, eylem aracılığıyla, yeni bir şeyin başlatılması, siyasal koşulların topyekûn umutsuzluğa kolayca yol açabileceği koşullarda küçük bir umut ışığı sağlayabilecek bir insani imkan (Bruehl, 2012: 723) yaratmış olur.

Böylece, Arendt’de melankoli, eğer kabuğuna çekilen melankolik, kabuğunu kırıp dışarı çıkabilirse, *vita activa* ve *vita contemplativa* arasında, durmak ve ilerlemek arasında bir arabulucu ve yaşamla başa çıkmanın yaratıcı bir biçimi olma potansiyeline sahiptir (Binkert, 1995: 19) diyen Binkert’in bu sözlerini doğrulamış olur.

Aristoteles’te *Problemata Physica*’da “felsefede, politikada, edebiyatta ya da sanatlarda olağanüstü olan tüm insanlar, melankoliktirler”

(Aristoteles, 216: 387) derken, Efesli Rufus ise duyarlı ve olağanüstü bir kavrama yetisine sahip olan kişilerin kolay coşkulanabilen, öngörülü ve canlı bir düşüncüne sahip insanlar oldukları için rahatça melankolik bir ruh haline kapılabileceklerini söylerken (Akt: Binkert, 1995: 106) bu noktaya dikkatimizi çekmektedir: *Melankoliklerin içindeki olağanüstülüğe ya da bir başka deyişle, melankolinin gücüne.*

Antikçağ'da karşımıza çıkan kadın kahraman Antigone de melankolinin gücünü taşıyanlardan biri olarak değerlendirilebilir. Antigone'nin yasanın karşı gelmesine rağmen, kardeşi Polyneikes'i gömmeye cesaret etmesine ve kendi deyimiyle “acılarına son verecek soylu bir ölümü göze almasına”, Arendt'in içinde bulunduğu dünyanın karanlığından sıyrılarak, yeni bir dünya kurmanın olanağını aramasına neden olacak bir güçtür bu. Melankoli, onların varlığında kendi içine kapanıp kalmayan, kabuğundan dışarı çıkan, eyleme gücü ve cesareti veren bir duygu durumuna dönüşmüştür. Antigone ve Arendt, düşünmenin ve hüznün olanca ağırlığı altında ezilen bir zihnin; doğuştan gelen bir yapı özelliği olarak melankoliye meyilli olan bir insanın, içinde bulunduğu duruma teslim olmayı ve eylemsizliği değil de direnmeyi ve mücadele etmeyi seçebileceğinin örnekleridir.

Melankolinin özü dönüşümdür. Melankolik ruh durumu içindeyken, eski ve yitirilmiş olan bir kez daha güncelleştirilip anıların arasına kaldırılmadan önce elden geçirilirken; yeni kendisini hazırlıyor. Melankolik ruh hali içindeyken yaşanan 'kendini dünyadan geçici olarak geri çekme durumu'nda ruh kendini yeniliklere yavaş yavaş hazırlamak için gereksindiği dinginliği buluyor (Binkert, 1995: 17).

Ancak, melankolinin özünü gerçekleştirmek, hissedilenleri dönüştürmek ve bir süreliğine gerisinde durulan dünyaya yeniden ve daha büyük bir güçle dönebilmek düşünüldüğü kadar kolay olmayacaktır.

İşte 1950 yılında Arendt, daha önce görülmedik ölçekte bir yurtsuzluktan, daha önce görülmedik derinlikte bir köksüzlükten söz ederken ve “yıkım ve çürümenin yol açtığı bir kaosa sürüklenmiş beş kıtadan insanların yeniden bütünleşebileceğine dair en ufak bir umudumuz kalmadı” (Arendt, 2012: 9) derken ve toplama kamplarında yaşananları anlatmak için de “en kötüler korkularını yitirdi, en iyiler ise umutlarını” ifadesini kullanırken (Arendt, 2014a: 260) kendisinin ve kendisiyle birlikte çağının insanının yaşadığı umutsuzluğu ve melankoliyi açıkça ortaya koymuştur. Ama o, korkularını yitiren ve bu nedenle de her şeyi yapabilecek hale gelen

kötülerin karşısında, umudunu yitirmeyen “iyi” olarak kalmayı, sahip olduğu melankoliyi dönüştürmeyi başarmıştır.

Antigone ise ölüme terk edileceği zaman nişanlısı Haimon’a “acı çekme demek istemiyorum. Acı çek, zaten hep acı çekiyoruz. Ama dimdik ol! Yıkılma, yıkılma sakın” (Demirel, 1966: 52) ya da “ben yaşamak için kaçan bir insan olursam, bu acı içimin en derin yerinden, zamanla bütün hücrelerimi yer ve beni tüketir” derken, korkusuz kötülerin karşısında dimdik dururken, melankoliklerin ortak bir özelliğine dikkatimizi çeker: İçi içini yemektir bu özellik. Abisinin ölümünden sonra yaşadığı acı ve çaresizlik yüzünden, ona yapılan haksızlık karşısında Antigone’nin içi içini yer. Arendt’in Holokost’un acılarına ve insan dünyasının insan eliyle yok edilmesine tanıklık ederken içi içini yer, dünyanın çeşitli yerlerinde kimi insanların, bir sebepten ya da birçok sebepten, en çok da yaşama anlam verme ve yaşamı anlamlı yaşama kaygısından içi içini yer:

27 Şubat 1933'te Reichstag yangını ve aynı gece yasadışı tutuklamaların birbiri ardınca gelmesi. Önleyici gözaltı diye adlandırılan şey. Bildiğiniz gibi insanlar Gestapo'nun sorgu hücrelerine ya da toplama kamplarına götürüldüler. O tarihte olan bitenler korkunçtu, fakat daha sonra gerçekleşen şeyler bunları fersah fersah geride bıraktı. Bu benim için düpedüz bir şoktu; o andan itibaren kendimi sorumlu hissettim. Yani, hiçbir şeye bulaşmadan kenarda durmanın artık imkânsız olduğunu düşünmeye başladım (Arendt, 2014b: 42).

Arendt’in bu cümleleriyle ve Antigone’nin kardeşinin ölüsünü gömdükten sonraki “Öyle sevinçliyim ki, öylesine sevinçliyim ki yaptıklarım için... Eğer bunu yapmamış olsaydım, kendimi öldürmekle vereceğim ceza bile çok hafif olurdu benim için. Kişiler yaşantılarıyla kendilerini ortaya koymak zorundadırlar. Yoksa insan, insan olmaktan çıkar, batan gemilerden kaçışan farelere döner” (Demirel, 1966: 44) sözleriyle artık melankoli kabuğunu kırmış, *vita melancholia*, *vita activa*’ya dönüşmüştür. Antigone için abisinin ölümünden sonraki olaylar sırasında, Arendt için Reichstag yangınından sonra hiçbir şeye bulaşmadan kenarda durmak imkânsız olmuştur.

Bu kırılmanın onları Nietzsche’nin trajik insanına, kara bir güneşin altında iş gören insana yaklaştırdığını düşünebiliriz. Nietzsche, kendisinin de yaşadığı çağda tanıklık ettiği bütün olumsuzluklara ve ahlaki alanda gördüğü büyük çöküntüye rağmen, yaşama değer verir, yaşamın onaylanmasından

yana tavır alır. Yaşamın uzun süren bir hastalık olarak görülmesine de yaşam hakkında tüm zamanlarda en bilgelerin hep aynı yargıya varmasına, yaşamaya değmez demesine de karşı çıkar (Nietzsche, 2012: 11). Yaşamaya değmez diyenlerin, naif bir biçimde, “ben artık beş para etmem” demek yerine, dekadansın ağzındaki bir ahlak yalanı olarak, “hiçbir şeyin değeri yok, yaşam beş para etmez” demeyi tercih ettiklerini söyler. Üstelik Nietzsche’ye göre, böyle bir yargı, bulaşıcı olduğu için büyük bir tehlike oluşturmakta, toplumun bütün çürük zemininde bir kavram bitkisi gibi büyümekte ve bazı koşullarda çürümenin zemininde yetişmiş bir zehirli bitki, havasıyla binlerce yıl boyunca yaşamı zehirlemektedir (Nietzsche, 2012: 81).

Nietzsche için yaşamın karşısında en sevinçli, en coşkun ve en taşkın evet deyiş, sadece belgeliklerin en yükseği değil aynı zamanda en derini, doğrunun ve bilimin en sağlamca doğrulayıp desteklediğidir. Zayıflar için gerçekten korkup kaçmak nasıl bir zorunluluksa, güçlüler için de bilmek ve gerçeğe evet demek öyle bir zorunluluktur (Nietzsche, 2013: 55).

Şen Bilim’de, daha yüksek bir dünyaya erişmek için çabalayan, daha ileri, daha uzağa, daha yükseğe uçmak isteyen, yaşama olduğu gibi evet diyen tüm insanlardan, vazgeçen olarak söz ederken, böyle bir vazgeçenin uçuşunu ağırlaştıran birçok şeyi üstünden attığından söz eder (Nietzsche, 2011: 47). Bu vazgeçen daha sonra, kutsal ‘evet’i söylemiş olan, dünyayı yitirdiği için kendi dünyasını kazanacak olan trajik insan olarak karşımıza çıkacaktır (Nietzsche, 1995: 33).

Antigone’de ve Arendt’te melankoli, düşünen insanın, Nietzsche’nin trajik insanının, *dekadans*’ın farkına varan, karşı koyan insanın yasıyla, Freud’un tanımladığı yasla birlikte, *sevilen bir yakının veya ülke, özgürlük, bir ideal gibi düşünsel-soyut bazı değerlerin kaybına karşı gelişen bir reaksiyonun*¹ peşi sıra ortaya çıkmış ama sadece yastan ibaret kalmamıştır. Freud melankolik kişiyi, yitirdiklerinin içine saplanıp kalan, kayıp nesneye duyduğu yıkıcı sadakatten kopması gerektiğini kabul edemeyen ve bunu içselleştiren biri olarak nitelese de Walter Benjamin melankolikleri bir başka şekilde tanımlar ve o melankoliyi üstesinden gelinmesi ya da iyileştirilmesi gereken bir hastalık olarak değil, dünyaya yönelik bir ruh hali ya da eğilim olarak görür (Ferber, 2016: 3). Hatta Benjamin *Pasajlar*’da Baudelaire’den melankolik bir deha olarak söz eder ve onun melankolik dehasını şu sözlerle açıklar:

Ancak Baudelaire’in şiirsel yeteneğini, ne denli zengin olursa olsun, yalnızca duyarlı

¹Yas ve Melankoli, Çev. R. Uslu- O. E. Berksun, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/21/64/608.pdf>

yanyla ölçebilmek olanaksızdır. Çünkü buna eklenen bir de melankolik yetenek bulunmaktadır. Bu noktada da karşımıza açık bir kutuplaşma çıkar. Baudelaire, felsefi bir kafa değildir; buna karşılık, son derece yoğun bir düzeyde olmak üzere, derin düşünen adam tipini temsil eder. Baudelaire'in melankolisi, Rönesans'ın kahramanca diye nitelendirmiş olduğu türdendir. Bu melankoli, düşünce ve imge olarak kutuplaşır. Bunun anlamı, Baudelaire'de imgenin hiçbir zaman yalnızca duyarlılığın bir tepkisi olmadığı, düşüncenin de yine hiçbir zaman yalnızca düşünme eyleminin bir kalıntısı niteliğini taşımadığıdır. Derin düşünen insanı karakterize eden bir özellik olarak, bu ikisi arasında karşılıklı etkileşim söz konusudur (Benjamin, 2002: 274).

Baudelaire'de bir yetenek, bir deha olarak ortaya çıkan melankoli Antigone'de abisinin gömülmesini yasaklayan yasaya karşı bir başkaldırı olarak ortaya çıkar. Judith Butler'a göre "yas tutma yaşağı yalnızca Antigone için getirilmiş değildir" ve deyim yerindeyse Antigone'nin melankolisi, yas tutma hakkı konusunda ısrar etmesini sağlayan kamusal terimlerle dile getirilen bir yas nedenini de içerir. O, Polyneikes'in yasını tutmayı suç, buyruğun otoritesini sorgulayanları da suçlu sayan (Butler, 2008: 108) bir buyruğa rağmen yas tutmuş ve eylemde bulunmuştur. Butler, Antigone örneğinde, toplumsal yasak ile melankolinin ortak bir noktada birleştiğini belirtir. Antigone, ağlayıp sızlamakla ve acısını kendi kabuğuna çekilip, sadece *vita contemplativa*'nin kanatları altına sığınarak yaşamakla yetinmemiştir. O, düşünmesinin ve üzülmesinin sonunda eylemde bulunma ve var olanı değiştirme gücünü kendinde bulabilmiştir. Julia Kristeva'nın deyimiyle, görünmez ve ağır ışınlarıyla kim bilir hangi yolunu kaybetmiş galaksiden gelip insanı yere, yatağa, dilsizliğe, vazgeçişe saptıran bir kara güneştir melankoli (Kristeva, 1989: 3). Kara olmasına karadır ama yine de yaşamak ve harekete geçmek için gerekli enerjiyi sağlayabilecek bir güneştir ve Antigone için de böyle olmuştur.

Serol Teber, *Melankoli* isimli kitabında, resmi politikaların mutlu görün önerilerine sorun çıkarmadan uymuş normaller ile yasaklı oldukları için varlıklarını yarı gizli sürdüren melankoliklerin aynı gezegen üzerinde yaşamak zorunda olduğundan söz eder ve "melankolik insanın utançla hüzünlenip, küsüp kendi içine kapanmasından başka yapacak hiçbir olanağı

var mıdır?” diye sorar. Mutlu görünemeyenler, kabullenemeyenler, melankolik ve trajik olan bu kişiler ne yapacaklardır?

Arendt de, *The Promise of Politics*'te psikoloji bilimini eleştirerek, psikolojinin bir çöl psikolojisine dönüştüğünü belirtir. Arendt için artık psikoloji, insan yaşamını çöle uyarlama disiplindir, çünkü onun içinde yaşadığı dünya, insanlıktan her geçen gün biraz daha uzaklaşan öyle bir dünya, kum fırtınalarına açık, kurak bir çöle dönüşmüş demektir (Arendt, 2007: 235). Psikolojinin, yabancılaştığımız, insani niteliklerini her geçen gün daha çok yitiren bir dünya içinde, eğer çöl yaşamı şartlarına ayak uyduramıyorsak, bizde yanlış bir şey olduğunu düşünmemize neden olduğunu ve şartlara uyum sağlamamıza yardım etmeye çalışarak, tehlike yarattığını söyler. Melankolik olan, trajik olan, hayatı, tıpkı Nietzsche'nin trajik insanı gibi, olduğu şekliyle kabullenemeyen ve değiştirmek isteyen insan anormaldir. Jean Anouilh'in Antigone'si şöyle haykırır: “*Bu saadet kelimesi yüzünden hepinizden öğreniyorum ne pahasına olursa olsun sevmekten vazgeçemeyeceğiniz hayat yüzünden, her bulduğunu yalamaya kalkan köpeklere benziyorsunuz*” (Anouilh, 1955: 54).

Antigone ya da Arendt hayatı ve dünyayı sevmiyor mu? Evet, Antigone abisinin gömülmediği, Kreon'un zalim buyruklarına göre hareket etmek zorunda kaldığı o adaletsiz dünyayı, Arendt, milyonlarca insanın ölüme gönderildiği bir dünyayı, o çöl dünyayı elbette ki sevmiyor. Her ikisi de trajik insan olmanın gerekliliği olarak bütün bunlara hayır diyor, fakat bu hayırın ve reddedişin içine tıklıp kalmıyor, var olanı değiştirmeye ve iyileştirmeye çalışıyor. Eylemde bulunma mucizesini gerçekleştiriyor ve her ikisi de kendi ellerinden geleni yapmaya çalışıyor. *Vita melancholia*'dan *vita activa* 'ya doğru bir yolculuğa çıkıyor.

Mutlu görünemeyenlerin, olduğu haliyle kabullenemeyenlerin, melankolik ve trajik olanların bu yolculuğunda, sanki bir çöl gibi kuraklaşmış bir dünya karşısında, sığınabilecekleri, güçlerini toplayıp yeniden yola koyulabilecekleri bir yer olmalıdır. Yoksa melankolikler için bu dünyada yaşamak katlanılmaz olacaktır. Hannah Arendt, dünyanın, örneğin Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasına neden olan olaylar sırasında ya da II. Dünya Savaşı'nda yaşananlar dolayısıyla veya totalitaryen hareketler sonucunda, içinde yaşayanlar için, insanların birbirlerinden ayrı olduğu, tecrit edilmişlik, terk edilmişlikle dolu ve insanların yaşadıkları dünyaya yabancı oldukları bir çöle dönüştüğünü düşünür. Böyle düşünür ama bu durumda bile yaşam veren kaynaklar olarak karşımıza çıkan vahalardan söz eder. Arendt'in belirlemesiyle bunlar, felsefe, sanat, sevgi ve dostluktur (Kohn, 2007: 32).

Arendt, bu vahaların siyasi yaşamdan bağımsız olarak var olan yaşam alanları olduğunu ve onlarsız nefes almanın mümkün olmadığını

düşünür. Sanatçının kendini izole etmesi, filozofun yalnızlığı, dostlukta ve sevgide olduğu gibi bir kişinin diğerinin kalbine doğrudan ulaştığı ilişkiler yaşamın vahalarıdır (Arendt, 2007: 236). Sanat, felsefe, sevgi ve dostluk insanların önce çöl şartlarına dayanabilmelerine sonra da o çöl dünyadan sıyrılabilmelerine izin veren, yaşam-veren kaynaklardır. Melankoli sanki kendi panzehrini kendi içinde taşımaktadır. Melankoliyi içinde taşıyan, çölün ortasında kalıveren insan, o vahaların da farkına varabilecek olandır: *Felsefenin, sanatın, sevginin ve dostluğun.*

Bütün bunlar değerlendirildiğinde, melankolik olmak şans mıdır yoksa şansızlık mı karar verebilmek, öyleyse bu halimizden vazgeçebilmek pek de mümkün görünmemektedir. Ancak şu açıktır ki Arendt ve Antigone gibi melankolik insanların daima içi içini yiyecektir, ama onlar böyle oldukları sürece, yani melankolinin kabuğunu kırmayı başarabilen, kendi kara güneşlerinden aldıkları ışıkla hareket eden, Heidegger'in söylemindeki ölüme inat doğum mucizesine ve eylemin gücüne sığınan melankolikler sayesinde, sonunda dünya belki de felsefeyle, sanatla, sevgiyle ve dostlukla dolu daha yaşanması bir yer olabilecektir.

KAYNAKÇA

Anouilh, J. (1955). *Antigone* (Çev. Orhan Veli Kanık). İstanbul: Maarif Basımevi

Arendt, H. (2007). *The Promise of Politics* (Ed. Jerome Kohn). New York: Schocken Books.

Arendt, H. (2011). *İnsanlık Durumu* (Çev. Bahadır Sina Şener). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Arendt, H. (2012). *Totalitarizmin Kaynakları 1/ Antisemitizm* (Çev. Bahadır Sina Şener). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Arendt, H. (2014a). *Totalitarizmin Kaynakları 3/ Totalitarizm* (Çev. İsmail Serin). İstanbul: İletişim Yayıncılık

Arendt, H. (2014b). *Formasyon, Sürgün, Totalitarizm Anlama Denemeleri 1930-1954* (Çev. İbrahim Yıldız) (Hazırlayan: Jerome Kohn). İstanbul: Dipnot Yayınları.

Aristoteles. (2016). *Problemata Physica* (Çev. Oğuz Özgül). İstanbul: Işık Yayınları

Benjamin, W. (2002). *Pasajlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Binkert, D. (1995). *Melankoli Kadındır* (Çev. İlknur İgan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Butler, J. (2008). *Yaşam ile Ölümün Akrabalığı Antigone'nin İddiası* (Çev. Ahmet Ergenç). İstanbul: Kabalcı Yayınları

Demirel, K. (1966). *Antigone*. İstanbul: Yankı Yayınları.

Ferber, I. (2016). *Melankoli Felsefesi: Sigmund Freud-Walter Benjamin* (Çev. Burcu Denizci). İstanbul: Sub Yayınları

Freud, S. (1993). Yas ve Melankoli (Çev. R. Uslu, O.E. Berksun). *Kriz Dergisi*, 1(2): 98-103.

Heidegger, M. (2011). *Varlık ve Zaman* (Çev. Kaan Ökten). İstanbul: Agora Kitaplığı.

Kierkegaard, S. (1997). *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk* (Çev. Mehmet Mukadder Yakupoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kierkegaard, S. (2013). *Kişiliğin Gelişiminde Etik-Estetik Dengesi* (Çev. İbrahim Kapaklıkaya). İstanbul: Araf Yayınları.

Kohn, J. (2007). *Introduction in The Promise of Politics* (Ed. Jerome Kohn). New York: Schocken Books.

Kristeva, J. (1989). *Black Sun: Depression and Melancholia* (Çev. Leon S. Roudiez). New York: Columbia University Press.

Le Breton, D. (2003). *Acının Antropolojisi* (Çev. İsmail Yerguz). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Nietzsche, F. (1995). *Böyle Buyurdu Zerdüşt* (Çev. A. Turan Oflazoğlu). İstanbul: Cem Yayınevi.

Nietzsche, F. (2011). *Şen Bilim* (Çev. Ahmet İnam). İstanbul: Say Yayınları.

Nietzsche, F. (2012). *Putların Alacakaranlığı* (Çev. Mustafa Tüzel). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları

Nietzsche, F. (2013). *Ecce Homo* (Çev. Can Alkor). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları

Schopenhauer, A (2008). *Yaşam Bilgeliği Üzerine Aforizmalar* (Çev. Mustafa Tüzel). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Teber, S (1997). *Melankoli*. İstanbul: Say Yayınları

Young-Bruehl, E. (2012). *Hannah Arent / Dünya Aşkıyla*. İstanbul: İletişim Yayınevi.